

O'ZBEKISTONDA AHOLINI IJTIMOY HIMOYA QILISH TIZIMINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH TARIXI (1991–2025)

Abdurahmonov Abduqodir Abdug'ofurjonovich

Millat Umidi universiteti 1- kurs

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17569314>

Annotatsiya: Ushbu maqolada mustaqillik yillarida O'zbekistonda aholini ijtimoiy himoya qilish tizimining shakllanish bosqichlari, davlat siyosatida ijtimoiy barqarorlik va inson manfaatlarini ta'minlash yo'lidagi islohotlar tahlil qilinadi. 1991–2025-yillar davomida ijtimoiy sohada amalga oshirilgan dasturlar, qonunlar, ijtimoiy yordam mexanizmlari hamda pensiya, nafaqa va bandlik tizimining bosqichma-bosqich yangilanishi tarixiy asosda yoritilgan.

Kalit so'zlar. Ijtimoiy himoya, mustaqillik, nafaqa, pensiya, islohotlar, bandlik, ijtimoiy siyosat, aholi farovonligi, davlat dasturlari.

HISTORY OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM IN UZBEKISTAN (1991–2025)

Abdurahmonov Abdukodir Abdug'ofurjonovich

Millat Umidi University 1st year

Annotation. This article analyzes the stages of the formation of the social protection system in Uzbekistan during the years of independence, reforms in state policy to ensure social stability and human interests. The programs, laws, social assistance mechanisms implemented in the social sphere during 1991–2025, as well as the gradual renewal of the pension, benefit and employment system are covered on a historical basis.

Keywords. Social protection, independence, benefit, pension, reforms, employment, social policy, population welfare, state programs.

O'zbekiston mustaqillikka erishgan 1991-yil mamlakat tarixida nafaqat siyosiy, balki ijtimoiy taraqqiyotning ham yangi bosqichi bo'ldi. Yangi davlat oldida eng muhim vazifalardan biri aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini yaratish, bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida aholining eng zaif qatlamlarini qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy adolat tamoyillarini qaror toptirish edi. Chunki sovet davrida ijtimoiy kafolatlar davlat tomonidan to'liq nazorat ostida amalga oshirilgan bo'lsa, mustaqillik yillarida yangi iqtisodiy munosabatlar, xususiyl sektorning kengayishi bu sohada yangicha yondashuvlarni talab qildi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida (1991–2000) O'zbekiston hukumati aholini ijtimoiy himoya qilishning asosiy huquqiy va tashkiliy poydevorini yaratishga kirishdi. 1993-yilda "Fuqarolarning pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonun, 1994-yilda "Aholini ish bilan ta'minlash to'g'risida"gi Qonun qabul qilindi. Shu bilan birga, "Kam ta'minlangan oilalarga moddiy yordam ko'rsatish tizimi" joriy etildi. 1996-yilda esa "Nogironlar to'g'risida"gi Qonun qabul qilinib, imkoniyati cheklangan shaxslarning huquqlarini himoya qilish mexanizmlari belgilandi. Bu yillarda ijtimoiy yordam asosan byudjet mablag'lari hisobidan amalga oshirilib, aholining kam ta'minlangan qismini oziq-ovqat, uy-joy va sog'liqni saqlash bilan ta'minlash ustuvor yo'nalish bo'lib qoldi. 2000–2010-yillar O'zbekistonda ijtimoiy siyosatning barqarorlashuvi davri bo'ldi. Mamlakatda "Kuchli davlatdan — kuchli fuqarolik jamiyati sari" tamoyili asosida ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash siyosati olib borildi. 2007-yilda Prezident Islom Karimov tashabbusi bilan "Aholini ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirish to'g'risida"gi farmon qabul qilindi. Natijada,

pensiya miqdorlari bosqichma-bosqich oshirildi, nogironlar, ko'p bolali oilalar, nafaqaxo'rlar, yetim bolalar uchun alohida ijtimoiy yordam dasturlari joriy etildi. Shuningdek, "Mahalla" institutining roli oshirilib, aholining ijtimoiy muammolarini joylarda hal etish amaliyoti shakllantirildi. Bu davrda O'zbekiston BMT, Jahon banki va Xalqaro mehnat tashkiloti bilan hamkorlikni kengaytirdi. 2008-yilda "Ijtimoiy sohani modernizatsiya qilish dasturi" qabul qilinib, unda bandlik, sog'liqni saqlash, ta'lim va ijtimoiy infratuzilmani yaxshilash asosiy yo'nalish etib belgilandi. Natijada, pensiya va nafaqa olish tizimida elektron bazalar shakllandi, ijtimoiy to'lovlar ochiq-oydin hisob-kitob asosida amalga oshiriladigan bo'ldi.[2]

2016-yil O'zbekiston tarixida ijtimoiy siyosatning yangi bosqichi — Shavkat Mirziyoyev davrida ijtimoiy davlat konsepsiyasi boshlangan davr bo'ldi. 2017-yildan boshlab ijtimoiy himoya sohasida tub o'zgarishlar amalga oshirildi. "Harakatlar strategiyasi"da aholini ijtimoiy himoya qilish, bandlikni ta'minlash, kambag'allikni qisqartirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari sifatida belgilandi. Shu asosda "Temir daftar", "Ayollar daftari", "Yoshlar daftari" kabi mexanizmlar joriy etildi. Bu tizimlar orqali ehtiyojmand oilalarning muammolari aniq hisobga olinib, manzilli yordam ko'rsatish tizimi shakllantirildi. 2019–2021-yillarda ijtimoiy himoya tizimini markazlashtirish maqsadida "Aholini ijtimoiy himoya qilish milliy agentligi" tashkil etildi. 2021-yilda esa Prezident farmoni bilan "O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy himoya tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasi" qabul qilindi. Strategiyada ijtimoiy xizmatlarning raqamlashtirilishi, ijtimoiy to'lovlarning ochiqligini ta'minlash, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun inklyuziv infratuzilmani yaratish, keksalarni parvarishlash markazlarini tashkil etish kabi yo'nalishlar belgilandi. 2020-yillar davomida O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirish masalasi ham ijtimoiy himoya siyosatining asosiy yo'nalishiga aylandi. Xalqaro tajriba asosida "Kambag'allikni qisqartirish dasturi" ishlab chiqilib, oilaviy tadbirkorlik, mikrokreditlash, kasb-hunar o'rganish va bandlik dasturlari orqali minglab oilalar ijtimoiy yordamga muhtojlikdan chiqarildi. 2023–2024-yillarda "Yangi O'zbekiston — ijtimoiy davlat" konsepsiyasi asosida ijtimoiy himoyaning huquqiy bazasi mustahkamlandi. "Ijtimoiy himoya to'g'risida"gi Qonun loyihasi ishlab chiqildi, ijtimoiy yordamning yagona reyestri joriy qilindi.[5]

2025-yilga kelib O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimi xalqaro standartlarga mos ravishda raqamli, manzilli va adolatli shaklga ega bo'ldi. "Ijtimoiy xizmatlar markazlari" orqali aholiga bepul maslahat, psixologik yordam, nogironlar uchun rehabilitatsiya, keksalar uchun parvarish xizmatlari ko'rsatilmoqda. Pensiya tizimi modernizatsiya qilinib, elektron hisob-kitob tizimlari orqali shaffoflik ta'minlandi. Shu bilan birga, "Oilaviy qo'llab-quvvatlash dasturi", "Har bir oila — tadbirkor" tashabbuslari orqali iqtisodiy faollikni oshirish, ijtimoiy adolatni mustahkamlashga qaratilgan mexanizmlar ishlay boshladi. O'zbekiston ijtimoiy siyosatining muhim yutug'i shundaki, mamlakatda inson omili, fuqarolarning ijtimoiy xavfsizligi va farovonligi davlatning asosiy qadriyatiga aylangan. Mustaqillik yillarida ijtimoiy himoya tizimi faqat yordam mexanizmi emas, balki ijtimoiy barqarorlik va adolatni ta'minlovchi institutsional tizim sifatida shakllandi. [6]

Xulosa qilib aytganda, 1991–2025-yillar O'zbekiston ijtimoiy himoya tizimining shakllanish va rivojlanish davri bo'lib, bu tizim endilikda xalq farovonligi, ijtimoiy tenglik va inson manfaatlariga asoslangan yangi bosqichga ko'tarildi. Mustaqillikning dastlabki yillarida asos solingan ijtimoiy yordam mexanizmlari bugun raqamli, adolatli va manzilli shaklda

faoliyat yuritmoqda. O'zbekiston ijtimoiy davlat sifatida o'z xalqining har bir a'zosini himoya qilish, ijtimoiy tenglikni ta'minlash yo'lida izchil taraqqiyot sari odimlamoqda.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adolat, 2023.
2. “Fuqarolarning pensiya ta'minoti to'g'risida”gi Qonun. – Toshkent, 1993.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Aholini ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirish to'g'risida”gi farmoni. – 2007-yil.
4. BMT va Jahon banki hisobotlari: *Social Protection Reforms in Uzbekistan* – 2022.
5. “Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi” rasmiy ma'lumotlari, 2024-yil.
6. O'zbekiston Milliy axborot agentligi (O'ZA) tahliliy materiallari, 2025-yil